

Not available for publication
before 1 p.m. on 10
December 2024.
Check against delivery

THE
NOBEL
PEACE
PRIZE

Tale ved

leder av
Den Norske Nobelkomite
Jørgen Watne Frydnes

Nobels fredspris 2024

Oslo, 10. desember 2024.

Copyright © The Nobel Foundation, Stockholm, 2024.

General permission is granted for the publication in newspapers in any language. Publication in periodicals or books, or in digital or electronic forms, otherwise than in summary, requires the consent of the Foundation. On all publications in full or in major parts the above underlined copyright notice must be applied

Deres Majesteter, Deres Kongelige Høyheter, ærede prisvinnere, Deres eksellenser, ærede gjester, mine damer og herrer.

“There lies before us, if we choose, continual progress in happiness, knowledge, and wisdom. Shall we, instead, choose death, because we cannot forget our quarrels? We appeal, as human beings, to human beings: Remember your humanity, and forget the rest. If you can do so, the way lies open to a new Paradise; if you cannot, there lies before you the risk of universal death.”

Bertrand Russell, Albert Einstein og flere av verdens fremste tenkere stilte menneskeheten disse spørsmålene i 1955. I sitt berømte manifest fremhevet de farene ved atomkrig og ba verdens ledere om å søke fredelige løsninger på internasjonal konflikt. I dag må vi spørre oss selv på nytt: Har vi husket på vår humanitet? Har menneskeheten valgt en vei mot lyset, eller har vi fortsatt på veien mot ødeleggelse og død?

Da Russell og Einstein formulerte sitt manifest, var det 10 år siden to amerikanske atombomber drepte om lag 120 000 innbyggere i Hiroshima og Nagasaki. Et tilsvarende antall døde av brann- og stråleskader i månedene og årene som fulgte. Byene ble nesten fullstendig ødelagt, med sosial og økonomisk kollaps som konsekvens. Mange av de nær 650.000 overlevende har slitt med både psykiske traumer og fysiske plager. De har vært fortiet, neglisjert og stigmatisert, de har måtte kjempe for både økonomiske rettigheter og anerkjennelse av sine opplevelser.

Nihon Hidankyo, en folkelig bevegelse av overlevende fra atomangrepene på Hiroshima og Nagasaki, får Nobels fredspris for 2024 for sin innsats for en atomvåpenfri verden og for å vitne om hvorfor atomvåpen aldri må brukes igjen. Årets pris til Nihon Hidankyo føyer seg inn i en stolt rekke av priser som Den Norske Nobelkomite tidligere har gitt til forkjempere for kjernefysisk nedrustning og våpenkontroll. Prisvinnernes arbeid har på hver sin måte bidratt til å redusere trusselen fra atomvåpen. I alt tretten fredspriser er blitt tildelt, helt eller delvis, for denne typen fredsarbeid. Like mange ganger har Den Norske Nobelkomite brukt anledningen til å advare mot atomvåpen. I år er denne advarselen viktigere enn noensinne.

Når vi nå går inn i år 2025, beveger verden seg inn i det mange betegner som en ny og mer ustabil atomalder. Kjernevåpens rolle i internasjonal politikk er i endring. Atommaktene moderniserer og rustet opp sine arsener, nye land synes å forberede anskaffelse av atomvåpen, viktige våpenkontrollavtaler går ut på dato uten å erstattes av nye, og det trues åpenlyst og regelmessig med å bruke kjernefysiske våpen som del av pågående krigføring.

Det er dessverre nødvendig å minne oss selv om hva atomvåpen faktisk er: det mest destruktive våpen verden har sett. Dagens kjernefysiske våpen – og det finnes nær 13000 av dem – har langt større ødeleggelseskraft enn de to bombene som ble brukt mot Japan i 1945. De kan drepe millioner av oss på et øyeblikk, skade enda flere, og ha katastrofale konsekvenser for klimaet. En atomkrig vil kunne ødelegge vår sivilisasjon.

Samtidig som vi må erkjenne at verden fortsatt lever i atomvåpnenes destruktive skygger, så er vi samlet her i dag i håpets ånd. For det finnes et lyspunkt. Et lyspunkt vi i dag skal markere: Ingen kjernefysiske våpen er blitt brukt i krig siden 1945.

Som et svar på atomangrepene under den andre verdenskrig har en global bevegelse mot atomvåpen arbeidet iherdig for å øke bevisstheten om de katastrofale humanitære konsekvensene av å bruke kjernefysiske våpen. Gradvis har det utviklet seg en internasjonal norm som stigmatiserer bruk av atomvåpen som moralsk uakseptabelt. Denne normen omtales gjerne som «the nuclear taboo» -- et begrep formulert av statsviteren Nina Tannenwald, som er til stede her i dag. Som andre internasjonale normer opprettholdes «the nuclear taboo» av en gjensidig og kollektiv enighet om at bruk av atomvåpen er moralsk uakseptabelt, men også av en felles frykt for avgrunnen som venter ved å bryte normen. Men tabuet er skjørt, ikke minst når tiden legger avstand mellom oss og det som skjedde. Derfor trenger vi påminnelser.

Den utrettelige innsatsen til Nihon Hidankyo og Hibakusha, de overlevende etter atombombeangrepene mot Hiroshima og Nagasaki, har bidratt sterkt til å bygge et moralsk og folkerettslig forsvarsverk mot bruken av atomvåpen. Deres bidrag til å bygge tabuet er unikt. Deres personlige fortellinger menneskeliggjør historien. De river oss alle ut av glemselens slør og dagliglivets plikter – de bygger bro over avstanden mellom ‘de som var der’, og vi som har unnsloppet historiens vold. De er levende påminnelser om hva som står på spill.

Kjære gjester fra Nihon Hidankyo, kjære herr Terumi Tanaka, herr Toshiyuki Mimaki og herr Shigemitsu Tanaka, kjære alle Hibakusha. Det er en ære å være deres vertskap på denne historiske dagen, og vi ønsker å gi dere en stor og dypfølt takk for det enestående og viktige arbeidet dere har utført i en hel menneskealder og fortsetter å utføre.

Dere slo dere ikke til ro med å være ofre. Dere definerte dere som overlevende. Dere nektet å sitte stille og skrekkslagne mens stormaktene ledet oss gjennom kjernefysisk opprustning. Dere reiste dere og delte deres unike vitnesbyrd med en hel verden.

Å finne lys i det mørkeste mørke, å finne en vei videre, det gir håp.

Gjennom deres historier, deres opplysningsarbeid og deres inntrengende advarsler mot spredning og bruk av kjernefysiske våpen, har dere i tiår etter tiår bidratt til å skape og befeste en utbredt motstand mot atomvåpen over hele kloden.

Dere hjelper oss å beskrive det ubeskrivelige, tenke det utenkelige og ta inn over oss den ufattelige smerten og lidelsen forårsaket av atomvåpen.

Dere har aldri gitt opp.

Dere er et symbol på motstandskraft.

Dere er lyset verden trenger.

Jeg er 40 år og tilhører en generasjon i Norge som ikke har opplevd krig. Jeg vokste opp etter den kalde krigens slutt, da demokratiet virket ustoppelig og atomnedrustning realistisk. Min generasjon levde i en historisk lomme av optimisme. Den tid er over. I over halvparten av mitt yrkesaktive liv har jeg arbeidet med konsekvensene av terror og opplevd grusomhetene når unge liv brutalt blir revet bort. Gjennom arbeid med smerte, sorg og traumer, har jeg lært å kjenne fortellingene og minnenes kraft.

Måten vi minnes traumatisk og voldelig historie på, enten individuelt eller kollektivt, definerer om og hvordan, vi som samfunn kan gå videre eller forbli fanget i fortiden. Traumatiske hendelser former ikke bare individer, men hele samfunn; de får følger for nåværende og fremtidige generasjoner. Det er vår plikt å ikke glemme. Det er vårt ansvar å videreføre historier og minner til kommende generasjoner – inkludert de vonde og foruroligende som ellers lett blir offer for samfunnets glemsel.

Myndigheter og makthavere kan ofte ha et behov for å gå videre. Noen ganger som en konsekvens av at noen ønsker å slippe å bli holdt til ansvar. For dem som ikke er direkte rammet, kan det også være komfortabelt å slippe å minnes. Slik unngår vi ubehaget ved å gå inn i andres lidelse, og slik slipper vi å bry oss.

For de berørte selv, koster det å fortelle om egen lidelse. Etter traumatiske opplevelser har mange overlevende på en og samme tid en frykt for egne minner og en frykt for å glemme.

Samtidig som vi er samlet her i dag, blir Nobelprisene for medisin, fysikk, kjemi og litteratur delt ut til årets vinnere i Stockholm. Mens Nihon Hidankyo mottar årets fredspris, mottar den Sør-Koreanske forfatteren Han Kang årets Nobelpris i litteratur. Hun mottar prisen blant annet for sine tekster om traumer og minner. Hun har uttalt:

«I believe that trauma is something to be embraced rather than healed or recovered from. I believe that grief is something which situates the space of the dead within the living; and that, through repeatedly revisiting that place, through our pained and silent embrace of it over the course of a whole life, life is, perhaps paradoxically, made possible.»

Minner kan fengsle oss, stenge oss inne, hindre oss fra å gå videre. Men de kan også være en katalysator for nytt liv, et vern mot glemselen og samtidig et verktøy for å hedre dem som har lidd. Minnearbeid kan bli en motstandshandling, en kraft for endring. Til dette trenger vi alle våre minneinstitusjoner: historieskriving, dokumentasjon og undervisning så vel som vitnesbyrd – vitnesbyrd så vel som litteratur og kunst.

Den Norske Nobelkomite vil i dag hedre alle overlevende som, tross egne fysiske plager og smertefulle minner, har valgt å bruke sine dyrekjøpte erfaringer til å skape håp og engasjement for fred. Vår hyllest i dag går også til alle de Hibakusha – en halv million overlevende som er gått bort siden 1945, og som gjennom en årrekke bidro med å gi vitnesbyrd, og til å utvikle og opprettholde det livsviktige internasjonale tabuet mot atomvåpen.

En dag vil ikke Hibakusha lenger være med oss for å vitne. Men denne sterke minnekulturen, og et fortsatt engasjement, gjør at nye generasjoner i og utenfor Japan bærer tidsvitnenes erfaringer og budskap videre. De inspirerer og sprer kunnskap til mennesker over hele kloden.

De kan imidlertid ikke være alene om dette ansvaret. Det er vårt alles ansvar å videreføre arven etter Hibakusha. De har gitt oss et tydelig moralsk kompass på veien. Nå er det vår tur. Arbeidet for nedrustning trenger offentlig insistering og kontinuerlig kraft. Det trenger en ny generasjon modige stemmer, interesserte studenter og villige lærere.

Nedrustning krever imidlertid også modige og visjonære politiske ledere. Ingen av de ni statene som er i besittelse av atomvåpen – USA, Russland, Kina, Frankrike, Storbritannia, India, Pakistan, Israel og Nord-Korea – ser i dag ut til å være opptatt av kjernefysisk nedrustning og våpenkontroll. Tvert imot moderniserer og styrker de sine kjernefysiske våpenarsenaler. Den Norske Nobelkomite ber de fem kjernevåpenstatene som er tilsluttet Ikke-spredningsavtalen om å ta sine atomnedrustningsforpliktelser på alvor. Avtalen om forbud mot atomvåpen må ratifiseres av flere land. Politisk handling er avgjørende.

Årets fredspris er tett knyttet til den mest fundamentale menneskerettigheten, retten til liv. Prisen oppfylder Alfred Nobels ønske om å løfte frem dem som vier livet til å gjøre en innsats for menneskehetens beste.

I komitérommet på Det Norske Nobelinstitutt her i Oslo henger portrettene til alle dem som siden 1901 har mottatt Nobels fredspris. To av portrettene er av Ales Bjaljatski og Narges Mohammadi, som mottok fredsprisen for henholdsvis 2022 og 2023. Begge er idømt lange fengselsstraffer for sin fredelige innsats for menneskerettigheter – nettopp den innsatsen som de fikk fredsprisen for. Den Norske Nobelkomite ber myndighetene i Belarus og Iran om å løslate dem øyeblikkelig, for godt og uten betingelser.

Fredsprisvinnernes portretter er en viktig påminnelse om at krig og urettferdighet ikke forsvinner, men at samfunnet stadig har potensial for å endres til det bedre. Ikke minst minner Nobelprisens historie oss på at det nytter, at vi kan spille en rolle i den endringen vi ønsker skal skje.

Vi mennesker er ikke bundet av en genetisk kode dømt til å gjenta fortidens feil. Vi kan lære. Vi kan velge en annen vei. Vi kan oppdra barna våre til å tro på en felles menneskelighet. Vi kan lytte til Russell og Einstein – og minnes vår humanitet.

Veien mot en verden fri for atomvåpen er fortsatt lang. Det vil være fremgang og tilbakeslag. Men det betyr ikke at visjonen ikke kan bli virkelighet til slutt. Tenk deg en verden hvor det er 100 år siden atomvåpen sist ble brukt på slagmarken. Det er en visjon vi alle bør kunne dele. Vi kan velge å lytte til dem som sier det er nytteløst – eller vi kan bli inspirert av Hibakusha, deres utholdenhet og motstandskraft.

Det er naivt å tro at vår sivilisasjon kan overleve en verden hvor vår globale sikkerhet avhenger av atomvåpen. Verden var ikke ment å være et fengsel i vente på kollektiv utslettelse. Uansett hvor lang og vanskelig veien blir, så bør vi lære av Nihon Hidankyo: Vi må aldri gi opp.

Så la oss lytte til vitnesbyrdene til Hibakusha.

La deres mot være vår inspirasjon.

La deres utholdenhet være vår drivkraft.

La oss alle bidra til å opprettholde atomtabuet.

Vår overlevelse avhenger av det.